

România literară Nr.13 din 4 Aprilie 2008

George Bondor, *Dansul măștilor. Nietzsche și filozofia interpretării*, Humanitas, 2008, 338 pag.

Bazarul cu iluzii

Pe Nietzsche îl poți citi în două feluri: sub inspirația clipei sau în chip metodic. În primul caz, îți întreții dispoziția pe seama răbufnirilor sale de gladiator retoric. Te lași în voia umorilor în care fierbe și pescuiești numai acele intuiții de care simți că te leagă o afinitate spontană. Pe scurt, îl îndrăgești încărcându-te cu febra lui. Genul acesta de lectură prin recunoaștere e supus selecției capricioase a apelor în care te scalzi. Nu reții decât răutățile care ți se potrivesc și nu te atrag decât diatribele a căror cruzime, savurînd-o după plac, te molipsește cu otrava ei. Neajunsul este că în altă zi vei avea o altă stare și, sub înrîurirea filtrului ei afectiv, vei sesiza alte străfulgerări și vei gusta alte veninuri.

În cel de-al doilea caz, cel al lecturii metodice, ochiul îți este decuplat de fundalul sufletesc. Nu te mai ai preocupă ce simți citindu-l pe Nietzsche, ci ce anume spune neamțul dincolo de efectul pe care îl are asupra ta. Capeți detașarea minuțioasă a cercetătorului și acribia pedantă a exegetului. Vrei idei, nu sentimente, și atunci de comporți în consecință. Ei bine, cele două trepte în citirea unui filozof sînt chiar criteriul valorii sale. Cu alte cuvinte, numai acei gînditori care îți inspiră dorința de a-i citi în ambele feluri își merită cu adevărat numele. E limpede că, atunci cînd iubești un autor, simți nevoia să-l studiezi. Din păcate, reversul nu e valabil: poți studia ani de zile un autor de care nu te leagă nici o presimțire. Tocmai de aceea pe majoritatea filozofilor nu-i poți străbate decât sub forma ciuntită a unei raportări parțiale: ori le pescuiești fulgurațiile fără să mai simți nevoia să le sistematizezi, ori te fereci în cușca unui jargon care descurajează empatia.

George Bondor se numără printre fericiții care îl știu pe Nietzsche în ambele ipostaze: de misionar al pierzaniei și de teoretician al nihilismului. L-a îndrăgit de timpuriu și, cu vremea, și-a

convertit pasiunea în cercetare propriu-zisă. Rezultatul este cartea *Dansul măștilor*, o mostră de limpezime și de profunzime exegetică. Lector la Facultatea de Filozofie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași și doctor în filozofie, George Bondor reușește ca, din varietatea haotică a șarjelor nietzsche, să extragă ideile principale ale autorului lui *Ecce homo*. Și astfel, din țesătura destrămată a unor însemnări răzlețe – și cam toate cărțile lui Nietzsche fac impresia unei stufe sfișiate pe care neamțul nu a mai putut s-o coase la loc – exegetul ieșean salvează nucleeele de coerență ideatică, aruncând peste bord balastul divagațiilor. În fond, e atîta retorică goală la un autor ca Nietzsche încît verbozitatea lui dovedește cum talentul, jucînd feste posesorului, îl poate atrage într-un neînfrînat șuvoi de cuvinte. Iar George Bondor tocmai asta face: oprește șuvoiul și păstrează numai matca în care a curs șuvoiul.

Matca gîndirii lui Nietzsche, așa cum ne-o înfățișează exegetul în *Dansul măștilor*, constă în două idei coordonatoare: voința de putere și interpretarea. Ciudățenia acestor noțiuni este că, departe de a fi niște atribute strict umane, ele definesc întregul univers. Nuanța aceasta e capitală: ne-am obișnuit să credem că despre ambiția puterii și despre interpretare nu se poate vorbi decît cu referire la om. Cum s-ar spune, doar omul vrea în chip premeditat puterea și doar omul are însușirea ca, exercitîndu-și facultățile intelectului, să interpreteze lumea. Pentru Nietzsche, perspectiva se schimbă: voința de putere este peste tot și în toate regnurile, de la piatra care zace pe marginea drumului pînă la floarea care își răspîndește polenul, de la animalul care își delimitează teritoriul pînă la poetul care își notează stihurile. Mai mult, voința de putere nu trebuie înțeleasă ca un substrat al universului, un fel de temei obscur și nediferențiat din care apoi vor lua naștere toate ființele. Nu există o singură voință de putere, ci o infinitate de voințe de putere aflate într-o neconținută competiție. Cîte ființe există, atîtea voințe de putere avem. Apoi, în privința originii, nu are nici un sens să ne întrebăm care e sursa lor, căci ele nu provin din nimic, cu atît mai puțin dintr-un Dumnezeu inițial. Ele sunt dintotdeauna în virtutea unei pluralități necreate.

Toate aceste voințe sunt ca niște forțe care, intrînd în interacțiune unele cu altele, creează sfere de influență. Universul este întreșerea unor cîmpuri de forțe. Iar lucrul cel mai important este că fiecare realitate este ea însăși un centru de forță, așadar un punct care își exercită presiunea asupra altora și care, la rîndul lui, este supus apăsării altora. A exista e totuna cu a exercita o apăsare, indiferent dacă apăsarea în cauză este o forță gravitațională, un instinct animalic sau o intenție umană. Să ne închipuim un vector (o săgeată) care pornește dintr-un punct

și apoi se întreaptă către niciunde, încrucișându-se cu alți vectori. Punctul de origine al vectorului este centrul de forță și, în același timp, este „punctul lui de vedere“. Expresia trebuie luată în sensul ei ne-vizual. Nu trebuie musai să ai simțul vederii ca să ai un punct de vedere. Riguros vorbind, a acționa asupra lumii înseamnă a avea deja un punct de vedere asupra ei. Punctul de vedere e raza de acțiune de care e capabilă o ființă sau un lucru. E mărimea influenței pe care o poate avea asupra lumii din jur. Altfel spus, simplul fapt că ești presupune o raportare la alții, iar raportarea aceasta e optica ta, unghiul tău de vedere, perspectiva ta. Câte lucruri există (pietre, plante, animale sau oameni), atâtea optici asupra lumii sînt. Fiecare optică depinde numai de gradul de forță cu care realitatea în cauză acționează asupra mediului. Într-un fel arată lumea din perspectiva pietrei și în altfel arată ea prin prisma ochilor unui cerb care boncăluiește în căutarea perechii. Într-un chip arată universul văzut cu pupila unui pictor și în alt chip dacă e judecat de interesele unui politician.

Fiecare din aceste raportări sunt implicit interpretări. A interpreta nu înseamnă decît în ultimă instanță a atribui sensuri și a descoperi semnificații. În realitate, a interpreta e totuna cu a acționa, adică totuna cu a influența. De aceea nu are nici un sens să te întrebi „cine interpretează?“. E ca și cum te-ai întreba cine plouă sau cine e subiectul anotimpurilor în schimbare. La scara universului „a interpreta“ este un verb impersonal, și abia cu apariția omului actul acesta universal capătă noblețea doctă a unui îndeletniciri personale. În rest, interpretarea e interacțiune și nimic altceva. „Dar cum trebuie înțeles acest termen, pentru a-l surprinde în raportul său cu celelalte concepte și idei ale lui Nietzsche? După cum știm, lumea este asemenea unei scene a disputelor, a neîntreruptelor acțiuni și reacțiuni ale cuantelor de forță, deci ale voințelor de putere. Fiecare centru de forță încearcă să se extindă asupra celorlalte, să le domine și să le asimileze, sporindu-și astfel puterea. Exact această activitate poartă numele de *interpretare*. [...] Din acest motiv este lipsit de sens să ne întrebăm „cine interpretează?“ Interpretarea e lipsită de «subiect». În spatele ei nu se ascunde un «eu» care, potent și atotștiutor, se raportează la o realitate deja dată. Rațiunea acestei «fărîmițări» a subiectului este următoarea: subiectul interpretării trebuie să fie de aceeași natură cu respectivul act. De aceea nu mai putem susține că faptele ar avea sens și independent de acest act, ca și cum ar exista o realitate *în sine* care, la un moment, ar fi capabilă să primească în plus anumite interpretări. Dimpotrivă, ea este exclusiv o realitate interpretată. O lume «în sine», perfect «reală» și «obiectivă» este de

neconceput. O lume pur și simplu „adevărată“, adică neinterpretată, este dincolo de orice închipuire.“ (p. 86)

Dacă nu există nimic în lumea asta care să nu intre în categoria interpretării, atunci nici viața omului nu face excepție: competiție, dominare, influențare, într-un cuvânt interpretare – aceasta e soarta lui. Ne mișcăm toată viața într-o ambianță saturată de interpretări. Problema nu este de a admite acest fapt, ci de a vedea care interpretări se impun în locul altora. Și cum produsul interpretării reprezintă întreaga cultură umană, înseamnă că trăim cu toții într-o lume de creații veritabile, adică de simulacre autentice. Orice adevăr și orice valoare sunt plăsmuiri prin care oamenii caută să se domine între ei. În acest fel, valoarea este instrumentul cel mai eficient prin care îi poți domina pe alții, dar asta în măsura în care îi poți convinge că valoarea ta este una „autentică“. Firește, ea nu e cu nimic mai prejos de valoarea altuia, dar amănuntul că adversarul o acceptă măsoară tocmai gradul de subordonare în care l-ai putut aduce. Orice valoare este urmarea unei impuneri și totodată pîrghia unei aserviri. Valoarea înseamnă ierarhie, și cum orice ierarhie presupune o verticală clădită pe forță, contează mai puțin dacă forța este una brută, una de sugestionare sau una de intimidare. Căci nu felurilele chipuri pe care le poate lua are importanță, ci faptul că axiologia se sprijină pe impunere: o scară de valori presupune o comunitate care este dominată tocmai prin intermediul acelei scări. Măștile se pot schimba, dar raportul de dominare rămîne. Iar cel care reușește să-și impună propria concepție asupra binelui, adevărului și frumosului, făcîndu-i pe alții să preia punctul lui de vedere, acela este adevăratul stăpîn al clipei. Ceilalți dansează în ritmul impus de el și nici nu le trece prin minte că interpretarea lui e una din multele măști pe care adevărul și frumosul le pot lua. Omenirea e un dans al măștilor a cărui melodie descinde dintr-o partitură a hegemoniei. Un bazar de iluzii hrănite de duhul puterniciei.

Iată doar două din temele pe care George Bondor le analizează în excelentul său studiu. Mai rar o carte în care să vezi atîta claritate a discursului și atîta corență a ideilor. Închei cu un avertisment pe care autorul îl adresează cititorilor lui Nietzsche: „Ce așteaptă Nietzsche de la cititorul său? Ce calități ar trebui el să întruchipeze? Un bun cititor este dator să experimenteze laturile multiple ale textului: polemică și ludică, ironică (deci creatoare de iluzii) și critică (genealogică). Fără a ști cînd anume textul este ironic sau satiric, emfatic sau aprobator, el are datoria de a citi calm, temeinic, cu grijă. Lectura ca o artă: abia atunci ea devine o interpretare.“ (p. 230)

